

REFLECȚII PE MARGINEA ASIGURĂRII DREPTULUI LA RESPECTAREA VIEȚII PRIVATE ÎN CAUZELE DE STABILIRE A PATERNITĂȚII COPILULUI DIN AFARA CĂSĂTORIEI

Liliana BELECCIU,
*doctor în drept, conferențiar universitar
al Catedrei „Drept privat” a Academiei “Ștefan cel Mare” a MAI*

Rezumat

Acțiunea în stabilirea paternității are ca obiect determinarea legăturii de filiație dintre copilul din afara căsătoriei și tatăl său. Acțiunea poate fi pornită în situația în care tatăl copilului din afara căsătoriei nu vrea să îl recunoască.

În cadrul dezbaterilor judiciare poate fi administrat orice mijloc de probă, admis de lege, care face dovada paternității: proba cu martori, înscrisurile, mărturisirea pârâtului, probele științifice.

Expertiza medico-legală (ADN) nu este o probă obligatorie în Republica Moldova, deși este singura în măsură să stabilească dacă pârâtul este sau nu tatăl copilului. Totuși, în cazul în care instanța de judecată, la solicitarea mamei (în calitate de reprezentant al copilului), dispune efectuarea expertizei, pârâtul nu se prezintă la recoltarea probelor, susținând că nu poate fi supus unor analize medicale împotriva voinței sale în temeiul art. 8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

În acest caz, atunci când se pune problema stabilirii paternității împotriva voinței presupusului tată, prin supunerea acestuia la teste biologice, într-un conflict dreptul copilului de a-și cunoaște identitatea personală, protejată de art. 8 din Convenție, și dreptul presupusului tată de a nu fi supus la teste medicale împotriva voinței sale, protejată de același art. 8 din Convenție.

Cuvinte-cheie: viață privată, copil din afara căsătoriei, filiația față de tată (paternitate), instanța de judecată, expertiza medico-legală (ADN), prezumție etc.

Summary

The action in establishing paternity has as its object the determination of the filial connection between the child out of wedlock and his father. The action can be initiated in the situation when the father of the child out of wedlock does not want to recognize him.

During the judicial debates, any means of proof, allowed by law, which proves paternity can be administered: the evidence with witnesses, the documents, the defendant's confession, the scientific evidence.

Forensic examination (DNA) is not a mandatory test in the Republic of Moldova, although it is the only one able to determine whether or not the defendant is the child's father. However, if the court, at the request of the mother (as a representative of the child), orders the performance of the expertise, the defendant does not appear at the gathering of evidence, claiming that he can not undergo medical tests against his will under art. 8 of the European Convention

on Human Rights.

In this case, when the issue of establishing paternity against the will of the alleged father, by subjecting him to biological tests, the child's right to know his identity, protected by art. 8 of the Convention, and the right of the alleged father not to be subjected to medical tests against his will, protected by the same art. 8 of the Convention.

Keywords: private life, child out of wedlock, parentage (paternity), court, forensic examination (DNA), presumption, etc.

Prezentele reflecții au la bază interesul superior al copilului din afara căsătoriei de a-și cunoaște propria identitate, asigurată prin acțiunea în stabilirea paternității, care este obstrucționat de presupusul tată, care nu se prezintă la recoltarea probelor în vederea efectuării expertizei medico-legale (ADN), invocând art. 8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Astfel, suntem în prezența unui conflict între dreptul copilului, pe de o parte, și a presupusului tată, pe de altă parte, ambele protejate de art. 8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Pentru început, amintim să este „copil din afara căsătoriei” acel copil născut de o femeie care nu era căsătorită nici la data concepției, nici la data nașterii copilului, precum și copilul conceput sau născut în timpul căsătoriei mamei, dar a cărui paternitate a fost contestată irevocabil [1, p. 326].

Prevederile legale în vigoare referitoare la persoana copilului din afara căsătoriei sunt guvernate de principiul asimilării depline a statutului juridic al copilului din afara căsătoriei cu acela al copilului din căsătorie, consacrat în Convenția europeană asupra statutului juridic al copiilor născuți în afara căsătoriei, încheiată la Strasbourg la 15 octombrie 1975, ratificată de Republica Moldova prin Legea nr. 722/2001.

În temeiul acestui principiu, statutul juridic al celor două categorii de copii nu comportă deosebiri. Singura excepție se referă la modurile de stabilire a filiației acestor copii.

În cazul stabilirii filiației față de mamă (maternitatea), reglementările sunt unitare, fără a face deosebire între copilul născut în căsătorie și copilul din afara căsătoriei. Dimpotrivă, în privința paternității (filiația față de tată), legea face distincție între modul de stabilire a paternității copilului din căsătorie și modurile de stabilire a copilului din afara căsătoriei.

În timp ce filiația față de mamă, având la bază faptul material și neîndoielnic al nașterii, se poate dovedi mult mai ușor, filiația față de tată, rezultând din faptul concepției, se stabilește mai anevoios. Această dificultate decurge din aceea că faptul concepției nu poate fi dovedit direct, ci trebuie probate împrejurări conexe, certe, din care să se poată deduce procreația. Astfel, în ce privește copilul din căsătorie, faptul conex constă în relațiile sexuale întreținute de mamă cu pretinsul tată în perioada timpului legal al

concepției [2, p. 195-196].

Prezumția de paternitate, enunțată în art. 47 alin. (3) din Codul Familiei, stă la baza stabilirii paternității copilului din căsătorie: „*copilul născut din părinți căsătoriți ori în timp de 300 de zile din momentul desfacerii căsătoriei, declarării căsătoriei nule sau decesului soțului mamei copilului are ca tată pe soțul (fostul soț) al mamei, dacă nu a fost stabilit contrariul*”.

Cu referire la modalitatea de stabilire a paternității copilului din afara căsătoriei, dreptul național al Republicii Moldova, reglementează 2 posibilități: a) prin recunoaștere; b) prin hotărâre judecătorească.

Aceste prevederi sunt în concordanță cu art. 3 din Convenția europeană asupra statutului juridic al copiilor născuți în afara căsătoriei, conform căruia, „*filiația față de tată a tuturor copiilor născuți în afara căsătoriei poate fi constatată sau stabilită prin recunoaștere voluntară sau prin hotărâre judecătorească*”.

În continuare, vom cerceta doar modalitatea de stabilire a paternității copilului din afara căsătoriei prin hotărâre judecătorească, fiind subiectul care ne-a suscitât atenția de-a lungul timpului.

Așadar, art. 48 din Codul familiei prevede că dacă copilul este născut din părinți necăsătoriți între ei și în lipsa declarației comune a părinților sau a tatălui copilului, paternitatea se stabilește de către instanța judecătorească în baza declarației unuia dintre părinți, a tutorelui (curatorului) copilului sau a copilului însuși la atingerea majoratului.

Fără a intra în dezbateri pe marginea redactării art. 48, care, similar altor articole din Codul familiei, este o traducere pe alocuri nereușită a Codului familiei din Federația Rusă, reținem că dreptul la acțiune în stabilirea paternității aparține deopotrivă copilului și părinților acestuia.

Legiutorul stabilește că acțiunea în stabilirea paternității copilului din afara căsătoriei este imprescriptibilă, putând fi depusă oricând; necesitatea fiind guvernată de principiul interesului superior al copilului și dreptul fundamental al acestuia de a-și cunoaște părinții, consacrat de art. 7 pct. 1 din Convenția cu privire la drepturile copilului, adoptată de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989.

În lumina aceleiași Convenții cu privire la drepturile copilului, art. 8 statuează dreptul la identitate al copilului: „*Statele părți se obligă să respecte dreptul copilului de a-și păstra identitatea, inclusiv cetățenia, numele și relațiile familiale, astfel cum sunt recunoscute de lege, fără nici o imixtiune ilegală. 2. În cazul în care un copil este lipsit în mod ilegal de toate sau de o parte din elementele constitutive ale identității sale, statele părți vor asigura asistența și protecția corespunzătoare pentru ca identitatea acestuia să fie restabilită cât mai repede posibil.*”

Asumarea acestor obligații pe plan internațional au făcut posibilă reglementarea în dreptul național al Republicii Moldova a acțiunii în stabilirea

paternității copilului din afara căsătoriei. Temeiul legal al acțiunii îl reprezintă art. 48 din Codul familiei, iar examinarea cauzei urmează prevederile Codului de procedură civilă al Republicii Moldova.

În același context, ținând cont de erorile comise de instanțele de judecată în soluționarea cauzelor de atestare a provenienței copilului din afara căsătoriei și în scopul aplicării corecte și uniforme a legislației, Plenul Curții Supreme de Justiție a adoptat Hotărârea cu privire la practica judiciară de soluționare a cauzelor ce țin de atestarea provenienței copilului nr. 2/2015 unde este stipulat: „Cercetarea paternității unui copil de către instanțele judecătorești izvorăște din principii deosebit de importante, ce guvernează material acest domeniu: cel al ocrotirii interesului superior al copilului, stabilirii adevărului cu privire la paternitate, al egalității în drepturi dintre copilul din căsătorie și cel din afara ei. De aceea, orice măsură privitoare la copil, indiferent de autorul ei, trebuie să fie luată cu respectarea interesului superior al copilului. Totodată, judecătorul urmează să soluționeze litigiul conform regulilor de drept care îi sunt aplicabile, având îndatorirea, prin toate mijloacele legale, să prevină orice greșeală privind aflarea adevărului în cauză, pe baza stabilirii faptelor și prin aplicarea corectă a legii, în scopul pronunțării unei hotărâri temeinice și legale.”

Cel mai important aspect care trebuie stabilit în procesul de examinare a cauzei îl reprezintă dovada existenței legăturilor intime între mama și pre-tinsul tată în perioada concepției copilului, precum și faptul nașterii copilului în urma acestor relații.

Dovada paternității se face prin orice mijloc de probă admis de lege, cum ar fi proba cu martori, înscrisurile, mărturisirea pârâtului, probele științifice.

În această materie, unde probele directe privind viața intimă a mamei sunt rare, precum și dat fiind faptul că paternitatea se întemeiază pe faptul incert și imposibil de probat în mod nemijlocit, instanțele trebuie să dea prudență deosebită în administrarea și aprecierea probelor.

Faptul că pârâtul este tatăl copilului poate fi dedus din traiul în comun al mamei copilului cu pârâtul, precum și ducerea unei gospodării comune până la nașterea copilului, care se circumscriu relațiilor de familie: traiul în comun în aceeași locuință, alimentarea în comun, bugetul comun, grija reciprocă a unuia față de altul, procurarea bunurilor pentru traiul în comun etc.

Educarea în comun a copilului, atunci când copilul trăiește cu mama și pârâtul, sau când pârâtul comunică cu copilul, manifestă față de el grijă și atenție părintească sugerează, de asemenea, paternitatea bărbatului în cauză.

Dintre toate probele care pot servi la cercetarea paternității, mărturisirea pârâtului reprezintă o probă puternică. Dar și în acest caz instanța nu își poate forma o convingere doar în temeiul actului de recunoaștere a pârâtului; este necesară și administrarea altor probe, în temeiul cărora instanța va

soluționa acțiunea în stabilirea paternității copilului.

După cum s-a menționat în literatura de specialitate, cea mai importantă probă în stabilirea paternității poate fi considerată expertiza medico-legală a filiației. Într-adevăr, spre deosebire de celelalte probe care pot fi administrate de instanță – martori, înscrisuri – și care pot dovedi numai legăturile intime dintre mama copilului și presupusul tată, expertiza medico-legală a filiației este singura în măsură să stabilească dacă pârâtul este sau nu tatăl copilului [3, p. 394-395].

În acest sens, art. 5 din Convenția europeană asupra statutului juridic al copiilor născuți în afara căsătoriei statuează: „În acțiunile referitoare la filiația față de tată. Probele științifice apte să stabilească sau să înlăture paternitatea urmează a fi încuviințate”.

În Republica Moldova, administrarea probelor științifice în acțiunea în stabilirea paternității nu este obligatorie, cu toate că este incontestabil faptul că expertizele medico-legale, datorită gradului sporit de obiectivitate pot contribui la formarea convingerii instanței asupra faptului că pârâtul este tatăl copilului a cărui paternitate este discutată.

Cu titlu de îndrumare, în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica judiciară de soluționare a cauzelor ce țin de atestarea provenienței copilului nr. 2/2015 este stipulat că, ținând cont de interesul superior al copilului, instanța de judecată, în situația în care nu dispune de probe suficiente, poate propune părților efectuarea unei expertize medico-legale (expertiza ADN, expertiza serologică, expertiza dermatologică etc.).

Astfel, expertiza medico-legală este o probă lăsată la latitudinea instanței, putând fi dispusă doar în cazul în care nu sunt suficiente probe administrate sau aceste probe nu sunt concludente.

Trebuie să recunoaștem că instanțele din Republica Moldova, în vederea examinării corecte și în termen rezonabil a acestor cauze, dispun efectuarea expertizei ADN, cu acordul reclamantului, care cel mai des este mama copilului.

Însă problema care s-a ridicat vizavi de expertiza medico-legală, este reprezentată de refuzul pârâtului de a se prezenta la recoltarea probelor necesare efectuării expertizei, susținând că nu poate fi supus unor analize medicale împotriva voinței sale, deoarece i se încalcă dreptul la viața privată statuat în art. 8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului¹.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a statuat, deseori, că procedu-

¹ Articolul 8 din Convenția europeană a Drepturilor Omului, intitulat *Dreptul la respectarea vieții private și de familie* statuează:

„1. Orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale.

2. Nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acesta este prevăzut de lege și constituie, într-o societate democratică, o

rile referitoare la paternitate sunt vizate de art. 8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. În lumina contenciosului european, viața privată include integritatea fizică și psihologică a persoanei și poate viza uneori aspecte ale identității fizice și sociale ale unui individ. Respectarea „vieții private” trebuie înțeleasă, într-o anumită măsură, ca referindu-se la dreptul de a stabili relații cu alte ființe umane: „Cu atât mai mult, nu există niciun motiv de principiu pentru excluderea noțiunii de „viață privată” în determinarea legăturii legale dintre un copil născut în afara căsătoriei și tatăl său natural” [4, p. 25-26].

Prin Hotărârea din 7 februarie 2002, în cauza Mikulic c. Croației², Curtea Europeană a Drepturilor Omului a stabilit că respectarea vieții private reclamă ca oricine să poată să își stabilească elementele identității sale ca ființă umană și că este importantă îndreptățirea individului să obțină asemenea informații, din cauza implicațiilor sale asupra formării personalității. În opinia Curții, persoanele aflate într-o astfel de situație au un interes vital, protejat de Convenție, de a primi informațiile necesare pentru a afla adevărul cu privire la un aspect important al identității lor personale.

Dar, în același timp, Curtea Europeană a hotărât că statele nu au obligația de a supune unui test ADN presupușii tați, însă au obligația să se doteze cu un arsenal juridic corespunzător, care să permită protecția efectivă a „vieții private” a persoanei, inclusiv în situația când o terță persoană, cum ar fi presupusul tată, se împotrivesc.

Sub acest aspect, s-a menționat că, „prin urmare, atunci când se pune problema stabilirii paternității împotriva voinței presupusului tată, prin supunerea acestuia la teste biologice, intră în conflict dreptul copilului de a-și cunoaște identitatea personală, protejat de art. 8 din Convenție, și dreptul presupusului tată de a nu fi supus la teste medicale împotriva voinței sale. Rezolvarea acestui conflict trebuie făcută în așa manieră, încât să mențină o proporționalitate între repectivele drepturi. Faptul că un sistem juridic

măsură necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protecția sănătății, a moralei, a drepturilor și a libertăților altora.”

² De exemplu, în cauza Mikulic împotriva Croației, reclamanta s-a născut dintr-o relație extraconjugală și s-a plâns de incapacitatea sistemului judiciar croat de a soluționa acțiunea în stabilirea paternității, lăsând-o într-o situație de incertitudine cu privire la identitatea sa personală. În această cauză, Curtea a hotărât că, din cauza ineficienței instanțelor naționale, reclamanta a trăit o perioadă lungă într-o stare de incertitudine în ceea ce privește identitatea personală a acesteia. În consecință, autoritățile croate nu au reușit să îi garanteze reclamantei „respectarea” vieții sale private, la care avea dreptul în temeiul Convenției. Curtea a hotărât că statele nu au obligația de a supune unui test ADN prețișii tați, dar că sistemul juridic trebuie să ofere mijloace alternative care să permită unei autorități independente să soluționeze rapid o acțiune în stabilirea paternității. Ghid privind art. 8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Dreptul la respectarea vieții private și de familie, a domiciliului și a corespondenței. Actualizat la 31 decembrie 2018. P. 42/119. https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_8_ROM.pdf

național nu conține norme care să îl oblige, ori să îl sancționeze pe presupusul tată pentru refuzul de a efectua testul ADN nu este, în principiu, contrar obligațiilor pozitive care revin respectivului stat din art. 8 din Convenția europeană, dar numai dacă acel sistem juridic național reglementează alte mijloace apte să asigure stabilirea paternității. În plus trebuie respectat principiul fundamental al interesului superior al copilului.” [4, p. 26].

Întru soluționarea acestui conflict, statele au adoptat diferite soluții pentru cazul în care pretinsul tată refuză să se supună ordinului instanței de a efectua testele necesare stabilirii faptelor. În unele state, instanțele pot stabili amenzi judiciare sau închide persoana respectivă, iar în altele neprezentarea la testul dispus poate crea o prezumție de paternitate sau poate constitui infracțiunea de împiedicare a îndeplinirii justiției [4, p. 26].

Spre exemplu, dreptul român permite amendarea oricărei persoane care împiedică în orice mod exercitarea în legătură cu procesul a atribuțiilor care revin experților desemnați de instanță în condițiile legii. Așadar, în virtutea protejării interesului superior al copilului, instanțele sunt datoare, dat fiind dubiul care planează asupra probelor administrate și dat fiind refuzul nejustificat a pârâtului de a se prezenta la testul ADN, să recurgă la măsurile coercitive impuse de dispoziția procesuală internă [3, p. 397].

Similar altor state, Republica Moldova este conștientă de statutul juridic al copiilor născuți în afara căsătoriei, de necesitatea îmbunătățirii procedurii judiciare în stabilirea paternității, asigurarea celerității procesului de judecată, administrarea unor probe concludente și veridice etc.

În cazul în care pârâtul nu se prezintă la examenul medical pentru colectarea probelor în vederea efectuării testului ADN, instanțele din Republica Moldova aplică prezumția de paternitate doar prin coroborarea cu alte probe administrate.

În acest sens, p. 19 din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica judiciară de soluționare a cauzelor ce țin de atestarea provenienței copilului nr. 2/2015: „Eschivarea de la efectuarea expertizei este interpretată în defavoarea persoanei, care s-a eschivat de la efectuarea acesteia. Atât raportul de expertiză, cât și eschivarea de a participa la efectuarea expertizei urmează a fi apreciate în cumul cu alte probe.”

Ceea ce putem deduce din practica judiciară a Republicii Moldova în soluționarea cauzelor de atestare a provenienței copilului este că expertiza medico-legală (ADN), probă științifică la care copilul din afara căsătoriei are dreptul în conformitate cu convențiile internaționale, nu poate fi administrată datorită obstrucționării de către pârât. Iar acest fapt se răsfrânge direct asupra examinării corecte și în termen rezonabil a acestor cauze de atestare a provenienței copilului din afara căsătoriei, ca îngrădește dreptul copilului de a-și afla identitatea.

În aceste circumstanțe, dat fiind importanța deosebită a expertizei în procesele de stabilire a paternității, ca urmare a progreselor științei medicale, în special ale geneticii, poate ar fi mai bine să transferăm cercetarea judecătorească a paternității din domeniul judiciar, în domeniul medical.

Referințe bibliografice:

1. Emese F. Dreptul familiei. București: Editura C.H. Beck, 2010. 611 p.
2. Bacaci A., Dumitrache V.C., Hageanu C.C. Dreptul familiei. București: Editura C.H. Beck, 2012. 347 p.
3. Avram M. Drept civil. Familia. București: Editura Hamangiu, 2013. 515 p.
4. Roșu E., Tiberiu Rădulescu D.A. Dreptul familiei. Practică judiciară. București: Editura Hamangiu, 2011. 380 p.